

Nr 133

Av herrar Lager och Adolfsson, om inflytande för de anställda över enskilda företag.

(Lika lydande med motion nr 172 i Andra kammaren)

I den politiska debatten möter man allt oftare krav på en utvidgning och fördjupning av demokratin i vårt samhällsliv. Man kan anta att denna fråga eller detta komplex av frågor kommer att få allt större utrymme i samma mån som författningsreformen rycker närmare. Denna reform syftar ju bland annat till en utbyggnad av demokratin, avskaffande av överlevda institutioner och bestämmelser, allt i avsikt att ge den enskilde medborgaren och de intresseorganisationer av skilda slag som byggts upp av medborgarna ett ökat värde och ökat inflytande i samhällets skiftande och mångfasetterade liv.

Ett område av samhällslivet — och därtill ett av de allra viktigaste — har författningsdebatten dock ännu inte nått fram till. Vi syftar på arbetarnas och tjänstemännens inflytande över de företag där de ger sin arbetskraft. Och ändå är just detta en av de allra viktigaste demokratiseringsfrågorna. Orsaken till återhållsamheten från det allmännas sida när det gäller hithörande problem kan kanske förklaras med att varje allvarligt grepp i denna fråga med nödvändighet ställer problemen om vittgående ändringar i de nu rådande ägandeförhållandena.

I motioner till 1962 års riksdag — I: 25 och II: 48 — begärde den kommunistiska riksdagsgruppen efter en ganska utförlig motivering att riksdagen skulle begära av regeringen en skyndsam utredning om sådan ändring av aktiebolagslagen att de av Landsorganisationens kongress året förut diskuterade önskemålen beträffande företagsdemokrati blev tillgodosedda. I allmänna beredningsutskottets utlåtande till nämnda motioner (nr 25/1962) sade utskottet att det här rörde sig om en »lagstiftning av mycket komplicerad art». Efter att ha fastställt detta kom utskottet till slutsatsen att motionerna inte skulle föranleda någon åtgärd. Slutsatsen förefaller oegentlig. Ju mer komplicerad en fråga är, desto viktigare är det att utredningen av densamma snabbt påbörjas, förutsatt att den anses vara betydelsefull.

Vi skall inte här upprepa den argumentation som förelades i de nämnda motionerna år 1962. Vi hänvisar till dessa. I de stycken, där de då framförda kraven gällde skydd för de anställdas trygghet, har vissa förändringar skett. Överenskommelserna om permitteringslön och avgångsvederlag är så-

dana förändringar. Men i den viktigaste frågan, den om de anställdas inflytande i det företag där de arbetar, har ingenting ändrats. Statsmakterna har varit helt passiva. Inte ens ett så blygsamt reformförslag som det av kommunisterna framförda till 1964 års riksdag (motion II: 713) om skyldighet för aktiebolagen att redovisa de tio största aktieägarna har bifallits. Den återkommande argumentationen för att statsmakterna skall förhålla sig passiva i dessa frågor har varit att de tillhör ett område där arbetsmarknadens parter mötes och som statsmakterna skall undvika. Ibland sker också en hänvisning till att det finns företagsnämnder och att dessa nämnder är ett naturligt forum för lösningen av företagsdemokratiens problem.

Företagsnämnderna i all ära, men dels är de inte förankrade i lagstiftningen, dels är deras befogenheter ytterst begränsade (ingen beslutsrätt). I en tidningsartikel (DN 3/1 1965) hänvisar LO-sekreteraren Nils Ramsten till en verkställd undersökning av vad en företagsnämnd, som fått betyget bra arbetande, åstadkommit på 8 år. Två konkreta resultat noterades under denna tid: »Det ena var att man enats om att den dag en anställd fyller 50 år får han vara ledig från arbetet. Det andra var av liknande karaktär.» Detta är inte anfört som en kritik mot företagsnämndsinstitutionen som sådan utan endast för att visa att dessa nämnder med nuvarande status inte har möjlighet att åstadkomma något väsentligt för att lösa företagsdemokratiens problem.

Kärnfrågan här är att de anställda får vara med och bestämma i det företag där de arbetar. I en skrift »Inför 60-talet» ställde LO-tjänstemannen Bertil Bohlin med all rätt frågan om det inte är väsentligt att få fram »ett praktiskt och faktiskt likaberättigande mellan dem som äger arbetet (arbetskraften) och dem som äger kapitalet». Enligt vår mening är detta ett mycket berättigat och därtill begränsat krav.

Nu rådande ägandeförhållanden utesluter de anställda från varje meddelaktighet i företagets drift. Bestämmanderätten och beslutanderätten ligger helt i kapitalägarnas händer. Till försvar för denna ordning anföres ibland att vem som äger företagen är av underordnad betydelse. Först om kapitalägarna använder sin suveränitet på ett sådant sätt att företaget misskötes finns det anledning till ingripanden. Nyligen uttalade en industriman att mot misskötsel av företag har de anställda flera korrektiv, bland annat kan de sluta sitt arbete och söka nytt. Denna möjlighet är teoretiskt möjlig när full sysselsättning råder men oftast omöjlig i praktiken. Därtill måste man med en deltagare i debatten om företagsdemokrati fråga »varför inte den eller det fåtal som bär ansvaret för företagets 'dålighet' skall avgå i stället för alla de anställda». (Göran Therborn i DN 14/1 1965.)

Kapitalägarnas ställning skyddas emellertid bland annat av lagen om aktiebolag. Endast ändring av denna lagstiftning kan ge de anställda rättighet att blicka in i företagets förvaltning, planering, disponering av vinstmedel, personalpolitik m. m. Vi är av samma mening som den allmänna berednings-

utskottet uttryckte 1962 i det redan nämnda utlåtandet att en sådan översyn och ändring av aktiebolagslagen är av mycket komplicerad art. Desto angelägnare synes det oss vara att ta itu med saken så snabbt som möjligt. Kravet på en sådan reform växer sig allt starkare. Om produktionsutvecklingen skall kunna upprätthållas i nuvarande tempo och öka, blir det ofrånkomligt att ersätta de omoderna och hämmande ägandeförhållandena i produktionslivet med tidsenliga former.

Den statligt/kommunala sektorn av det ekonomiska livet berörs endast delvis av bolagslagstiftningen. Även om en ändring av aktiebolagslagen sker på sätt som vi här pläderat för så berörs inte sådana statsföretag som SJ, postverket, televerket m. fl. av detta. Å andra sidan förbjuder den nuvarande aktiebolagslagen inte de enskilda bolagen som befinner sig i statens och kommunernas händer — LKAB, NJA m. fl. — att ge sina anställda bestämmanderätt i företagen. Det allmänna kan med andra ord börja praktisera företagsdemokrati i sina egna företag.

I en tidigare anförd diskussionsartikel av Göran Therborn erinras om att en brittisk fackföreningstidning lagt fram förslag hur de anställdas bestämmanderätt skulle kunna ordnas i de stålföretag som labourregeringen förpliktat sig att förstatliga. Förslagen är intressanta och väl värda beaktande. Vi tar oss friheten att återge dem efter nämnda diskussionsartikel:

Man föreslår ett system med avdelningskommittéer, ett arbetarråd för hela företaget, en styrelse med lika många representanter utsedda av arbetarrådet och av den statliga stålkommisionen plus en regeringsutnämnd ordförande.

Avdelningskommittéerna, där avdelningscheferna skulle sitta ex officio men utan rösträtt, skulle bl. a. utse förmän, besluta om arbetsorganisationen, befordran och disciplinära angelägenheter inom sin avdelning och bestämma i sociala, arbetarskydds- och skolningsfrågor.

Arbetarrådets uppgifter innefattar: samordning av avdelningskommittéernas beslut, utnämning av den högre företagsledningen och sin representation i styrelsen. Den ska också konsulteras om företagets investeringsplan, räkenskaper och fördelningen av företagets inkomster. Direktören ska bevisa sammanträdena men har inte rösträtt.

De anställdas inkomster ska bestämmas genom fackliga förhandlingar med styrelsen och stålkommisionen.

Om de samhällsägda företagen börjar praktisera företagsdemokrati, skulle detta ha avsevärda konsekvenser också för den privatägda sektorn av produktionslivet.

Mot tanken att de statliga företagen skall spela rollen av mönsterarbetsgivare anföres ibland att man därmed försätter dessa företag i underläge i konkurrenshänseende gentemot privatägda företag. Införandet av företagsdemokrati skulle dock säkerligen ha den motsatta effekten. Därest de anställda känner med sig att de har bestämmanderätt i sitt företag skulle utan tvivel deras medverkan för att företaget skall ge bästa möjliga produktions-

resultat bli av en helt annan intensitet än om de är utestängda från allt inflytande. Vår övertygelse är att statsföretagen med genomförd demokrati kan stärka sin position gentemot de privatägda.

Med hänvisning till vad sålunda anförts vill vi föreslå,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en sådan översyn och förändring av lagen om aktiebolag att de anställda kan ges insyn i och inflytande över företagens skötsel.

Stockholm i januari 1965

Fritjof Lager

Gunnar Adolfsson